

บทบรรณาธิการ

หน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทยและสถาปัตยกรรม ฉบับที่ 15 ประจำปี 2561 ประกอบด้วยบทความทั้งสิ้น 6 บทความ เริ่มจากบทความ “กระบวนการค้นการออกแบบภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” โดย รสิตา สีนอกเอี่ยม ศึกษาคติความเชื่อเรื่อง *ภูเขาศักดิ์สิทธิ์* ที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติที่มีคุณลักษณะพิเศษบางอย่างที่น่าเลื่อมใสจนผู้คนพากันนับถือและยกขึ้นบูชาเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และ “ภูเขา” ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมประเภทศาสนสถานต่าง ๆ อันปรากฏทั่วไปในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การศึกษานำเสนอผ่านการตรวจสอบความเชื่อเรื่อง เขาพระสุเมรุ, เขาไกรลาส, การบูชาเทพเจ้าท้องถิ่น, การบูชาภูเขาไฟ, ความเชื่อเรื่องภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ณ ศูนย์กลางเมืองและที่ปรากฏในวรรณกรรมและในพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องสิ่งบรรพต โดยบทความนำเสนอว่ารูปธรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับ *ภูเขาศักดิ์สิทธิ์* เหล่านี้เป็นองค์ความรู้จิตวิญญาณเชิงนิเวศ และการสร้างสรรค์ทางสถาปัตยกรรมที่รับมาจากปรัชญาอินเดียโบราณผ่านศาสนา ความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยา วรรณกรรมเรื่องรามายณะและมหาภารตะ และศาสตร์แห่ง Vastu Shastra โดยนำมาปรับใช้ให้เข้ากับความเชื่อท้องถิ่นเรื่องผีหรืออารักษ์แห่งภูเขา อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้การสร้างภูมิทัศน์ศักดิ์สิทธิ์ขึ้นบนถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีความแตกต่างไปตามกาลและเทศะในแต่ละถิ่นที่

บทความต่อมาชื่อ “งานเขียนประวัติศาสตร์ศิลปะยุคสงครามเย็น: สำนักศิลปากรกับแนวคิดชาตินิยมสายกลาง” โดย ชาตรี ประกิตนทการ วิเคราะห์งานเขียนประวัติศาสตร์ศิลปะในบริบททางการเมืองและวัฒนธรรมสมัยสงครามเย็น โดยเสนอว่างานเขียนประวัติศาสตร์ศิลปะของ “สำนักศิลปากร” ที่นำโดยหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล นั้นมีลักษณะทางวิชาการที่แตกต่างจากงานเขียนในยุคก่อนหน้าอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยความแตกต่างนี้ไม่ได้เป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางวิชาการบริสุทธิ์แต่เพียงอย่างเดียว หากยังเป็นกลไกทางการเมืองที่ผลิตขึ้นภายใต้เงื่อนไขของสงครามเย็น ชาตรีเสนอว่าไม่เพียงแต่แนวคิด “ความเป็นชาตินิยมสายกลาง” ในงานเขียนของหม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล จะสามารถพิจารณาได้ว่าเป็นการตอบโต้โดยตรงกับ “แนวคิดศิลปะแบบเชื้อชาตินิยม” ที่ปรากฏในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ศิลปะแห่งทศวรรษที่ 2480 เท่านั้น หากการพยายามยกระดับ “ความเป็นวิชาการ” ทางประวัติศาสตร์ศิลปะของสำนักศิลปากรให้ปราศจากซึ่งอุดมการณ์ทางการเมืองแท้จริงแล้วกลับเป็น “การเมือง” ในอีกรูปแบบหนึ่ง เพราะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการทางการเมืองแบบโลกเสรีที่ผลิตขึ้นเพื่อตอบโต้กระแส “ศิลปะเพื่อชีวิต ศิลปะเพื่อประชาชน” ของนักเขียนฝ่ายซ้ายที่มีจิตร์ ภูมิศักดิ์เป็นผู้นำทางความคิด นอกจากนี้บทความยังเสนอการวิเคราะห์การสร้างคำอธิบายเกี่ยวกับลักษณะเฉพาะตัวของ *ศิลปะสุโขทัย* โดยเฉพาะเจดีย์ดอกบัวตูมและพระพุทธรูปปางลีลา ที่นักประวัติศาสตร์ศิลปะในสมัยสงครามเย็นตีความว่าเป็นสัญลักษณ์ของการประกาศเอกราชและอิสระจากการปกครองของขอม ว่าเป็นส่วนหนึ่งของกรอบคิดทางประวัติศาสตร์ศิลปะชาตินิยมสายกลางด้วยเช่นกัน บทความชิ้นนี้จึงนับเป็นงานวิชาการอีกชิ้นหนึ่งที่ยืนยันว่าวิชาประวัติศาสตร์นั้นหาได้เป็นศาสตร์ที่ปราศจากอคติไม่

บทความชิ้นถัดมาเป็นของ ชาญคุณิต อวอร์ด เรื่อง “ซากโบราณสถานในเมืองโบราณเวียงลอ : การศึกษาที่ผ่านมาและข้อสังเกตเบื้องต้น” โดยศึกษาซากโบราณสถาน 16 แห่งในเมืองโบราณเวียงลอ อำเภอกวน จังหวัด

พะเยา เริ่มจากการทบทวนวรรณกรรม และพิจารณารูปแบบของซากโบราณสถานที่ขุดค้นทางโบราณคดีโดยสำนักศิลปากรที่ 7 จังหวัดน่าน ในช่วง พ.ศ. 2547-2549 การศึกษาพบว่าซากโบราณสถานที่ขุดค้นเป็นซากในเขตพุทธาวาสอันประกอบด้วยอาคารขนาดใหญ่ คือ เจดีย์และวิหาร เป็นหลัก โดยสามารถแบ่งรูปแบบเจดีย์ได้เป็น 2 แบบ แบบแรก คือเจดีย์ทรงระฆังล้านนา กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 21-22 แบบที่สอง เหลือเพียงส่วนฐาน คือเป็นฐานเชิงผังแปดเหลี่ยมซ้อนกันสามชั้นรองรับฐานบัวสามชั้น โดยที่ฐานหน้ากระดานของแต่ละชั้นก่ออิฐแนวทะแยงฟันปลา กำหนดอายุอยู่ราวก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 24-25 ส่วนรูปแบบวิหารที่พบในเมืองโบราณเวียงลอนั้น พบว่าปรากฏร่องรอยความสัมพันธ์บางประการกับวิหารแบบเชียงแสนและแบบล้านนาตะวันออก รวมถึงวิหารและอุโบสถแบบไทลื้อด้วย

บทความที่สี่ “บึงพระราม (หนองโสน): พื้นที่ประวัติศาสตร์กับสวนสาธารณะกลางเมืองเก่าอยุธยา” โดย กำพล จำปาพันธ์ ศึกษาพื้นที่บริเวณบึงพระรามในฐานะพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ บทความใช้วิธีพรรณนาสภาพภูมิศาสตร์และอธิบายสถาปัตยกรรมที่สำคัญในปริณิถนของบึงพระราม ทั้งที่เป็นซากโบราณสถานและที่ยังมีการใช้งานในปัจจุบัน โดยผู้เขียนพยายามแสดงให้เห็นการซ้อนทับของการใช้พื้นที่เดียวกันในช่วงเวลาต่าง ๆ กัน

บทความที่ห้า เรื่อง “การฟื้นฟูชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทองหลังเพลิงไหม้ 2548” โดย วันดี พิณจรรย์สิน ศึกษาการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนกลับขึ้นมาใหม่ของชุมชนตลาดศาลเจ้าโรงทอง อำเภอวิเศษชัยชาญ จังหวัดอ่างทอง ซึ่งเดิมมีลักษณะเป็น “ตลาดโบราณ” ที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและวัฒนธรรมชุมชน ภายหลังเหตุการณ์เพลิงไหม้ จึงมีการฟื้นฟู-สร้างกลับขึ้นมาใหม่ ภายใต้เงื่อนไขของเทศบัญญัติและแนวทางการวางผังและออกแบบเพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ชุมชน ซึ่งนับเป็นชุมชนแรกในประเทศไทยที่ได้รับการดำเนินการในลักษณะดังกล่าว ผู้ศึกษาได้เก็บข้อมูล ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินการโครงการ ผลปรากฏว่าการดำเนินการสร้างชุมชนกลับขึ้นมาใหม่มีทั้งส่วนที่เป็นไปตามเทศบัญญัติ ส่วนที่เกิดจากการต่อรองเนื่องจากขัดแย้งกับกฎหมาย และส่วนที่ไม่เป็นไปตามข้อกำหนดของเทศบัญญัติเทศบาลตำบลศาลเจ้าโรงทองฯ อันเกิดจากการขาดการตรวจสอบและบังคับใช้กฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งทำให้ภาพรวมของลักษณะทางสถาปัตยกรรมของชุมชนไม่บรรลุซึ่งความกลมกลืนอย่างที่ควรจะเป็น

บทความสุดท้าย เรื่อง “การบริหารจัดการงานบูรณะพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน” โดย ปาริฉัตร สุกุ-เจริญพรชัย และ ไตรวัฒน์ วิรัชศิริ ศึกษาการบริหารจัดการในการบูรณะพระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ระหว่าง พ.ศ. 2554-2560 ซึ่งครอบคลุมการอนุรักษ์อาคารสำคัญทั้งหมด 4 หลัง คือ ศาลาลงทรงฝ้ายหน้า สโมสร เสวกามาตย์ หอเสวยฝ้ายหน้า และระเบียงทางเดินศาลาลงทรง ผลจากการศึกษาพบว่าการบริหารงานอนุรักษ์ที่พระราชนิเวศน์มฤคทายวัน ที่เป็นการดำเนินการโดยองค์กรเอกชนคือมูลนิธิพระราชนิเวศน์มฤคทายวันนั้น เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับทฤษฎีการบริหารการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

สำหรับหน้าจั่ว ว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ในปีถัดไป พ.ศ. 2562 จะดำเนินการเป็น 2 ฉบับ เพิ่มเติมจากเดิมที่พิมพ์ปีละฉบับเดียว ทั้งนี้เพื่อให้เป็นการเตรียมตัวเพื่อเข้าร่วมโครงการ TCI-TRF-Scopus Collaboration Project ต่อไป ด้วยเราหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้งานวิชาการที่มีคุณภาพด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทยได้รับการยอมรับอยู่ในฐานข้อมูลวิชาการระดับสากล